

Şerhu İbn 'Akîl'de İstişâd Yöntemi
The Istishad (Regarding As Evidence) Method in Ibn-i Akil

Şehmus ÜLKER

Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kiraat İlmi
Ana Bilim Dalı
Assistant Professor Dr., Şırnak University, Faculty of Divinity, Qur'an Reading and Recitation Scientific
Şırnak, Turkey
sehmusulker82@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0296-1385>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 20 Eylül / September 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 19 Kasım / November 2019

Yayın Tarihi / Published: 15 Aralık / December 2019

Cilt / Volume: 10 Sayı / Issue: 23 Sayfa / Pages: 806-824

Atıf / Cite as: Ülker, Şehmus. "Şerhu İbn 'Akîl'de İstişâd Yöntemi [The Istishad (Regarding As Evidence) Method in Ibn-i Akil]". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Şırnak University Journal of Divinity Faculty* 10/23 (December 2019): 806-824.

<https://doi.org/10.35415/sirnakifd.622579>

Copyright © Published by Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Şırnak, Türkiye (Şırnak University, Faculty of Divinity, Şırnak, 73000 Turkey).

Öz

Makalemizin konusu İbn 'Akîl'in (ö. 769/1367) *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* adlı eserinin istişhâd yöntemidir. Bu çalışma ile söz konusu eser bağlamında müellifin istişhâd yöntemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmamızın amacı İbn 'Akîl'in söz konusu şerhini inceleyip, müellifin istişhâd metodunu ortaya koymaktır.

İbn 'Akîl, hicri sekizinci asırda yaşamış olup Arap dilinin önemli âlimlerdendir. İbn 'Akîl, İbn Mâlik'in (ö. 672/1274), *el-Elfiyye*'sini okuyanın anlayabilmesi için sade ve anlaşılır bir şekilde şerh etmiştir. Şerhe eklediği açıklamalarla ona büyük bir zenginlik katmıştır. Ayrıca İbn 'Akîl'in söz konusu eseri incelendiğinde istişhâd yöntemine büyük bir önem verdiği görülmektedir. İbn 'Akîl, eserinde baş vurduğu istişhâd kaynakları Kur'ân-ı Kerîm âyetleri, Kur'ân-ı Kerîm Kırâatleri, hadisler, Arap şiiri ve sözleridir. Bu istişhâd kaynakları içerisinde ise en çok Kur'ân-ı Kerîm âyetleri ve Arap şiirini kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl, İbn Mâlik, el-Elfiyye.

Abstract

The subject matter of our article is the istishad method of Ibn 'Akîl's work called "*Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*" (d. 769/1367) . In context of this study with this work , the author's istishâd method is tried to be revealed. Hencefort, the aim of this study is to examine the Ibn 'Akîl's aforesaid explanation and to reveal the author's istishad method.

Ibn 'Akîl (d. 769/1367) lived in the Hijri eighth century and was one of the significant scholars of the Arabic language. Ibn 'Akîl explained Ibn Malik's (d. 672/1274) *el-Elfiyya* in order to be able to understand in a simple and understandable way for the reader. What's more, he added a great wealth to the interpretation with his explanations. Furthermore, when Ibn 'Akîl's work is examined, it is seen that he gives great importance to the istishad method. As to the sources of istishad Ibn 'Akîl, which he applied in his work are the verses of the Holy Quran, the Holy Quran, hadiths, Arabic poetry and words. Among these sources of istishad, he used mostly the verses of the Holy Quran and Arabic poetry.

Keywords: Arabic Language ve Rhetoric, Ibn Akil, Sharhu Ibn Akil, Ibn Malik, al-Elfiyya.

Extended Abstract

The subject study is the Ibn 'Akîl's (d. 769/1367) method of regarding as evidence (istishad) called his work "Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik". With this study, the Ibn 'Akîl's regarding as evidence method is tried to be put forward. Therefore, the aim of this study is to examine and reveal the regarding as evidence method (istishad) in Ibn al-Ali Sharif Ibn al-Ali al-Elfiyyeti Ibn Malik called his work.

Abu Muhammad Behâüddîn Abdullâh b. Abdirrahman b. Abdillâh b. Akîl al-Hemedânî (d. 769/1367) who lived in the Hijri eighth century is one of the most important scholars in the Arabic language. As his ancestry depends on the prophet Hz. Prophet's uncle Akîl b. Abu Talib, he was known for his identity of Ibn 'Akîl. Ibn 'Akîl passed away in Hijri 769 in Cairo.

Ibn-Akîl was interested in recitation (kıraat), method (usul), fiqh sciences and hermeneutics (tafsir) as well as lecturing to many students in Cairo. He has works in multiple fields such as syntax (nahiv), hermeneutics (tafsir), fiqh and biography.

When we examine the method of isthadâd of Ibn 'Akîl, his work is the commentary of the verse work of Ibn Malik (d. 672/1274) known as al-Hulâsa or al-Elfiyye. The aforesaid work's name is Sharhu Elfiyyeti Ibn Malik. The work is known as Sharhu İbn 'Akîl' alâf Elfiyyet Ibn Malik. This work is also known as Sharhu Ibn-Akîl.

Therefore, the İbn 'Akîl's work we have analyzed called *Şerhu İbn 'Akil is the İbn Mâlik's work called "Al Elfiyya"*. Ibn 'Akîl annotated the el-Elfiyya of Ibn Malik in a simple and understandable manner. The annotation in aforesaid work brought him great wealth with the explanations and interpretations he expected. At the same time, when Ibn 'Akîl annotated the work in question, he gave a great importance to the method of istishism while proving the issues related to the Arabic language.

Conquest movements enlarged the borders of Islam and non-Arab foreign people as a result of contact with the deterioration of the Arab language began. For this reason, the method of regarding as evidence has been developed in order to protect the Arabic language from making mistake in language (lahn), to determine the Arabic language rules and to determine the dictionarial meanings of the words based on reliable and sound examples. The main sources of istishhâd are; The Quran and the verses

and prose of the Quran being composed of the hadith sheriffs and the fluent (fasih) Arabs whose languages are trusted.

Although there is little debate about the Qur'an and the Shahzirats about istishad, both the old and new language scholars generally agreed to consult with the Qur'an. The issue of isthism and hadiths is a controversial issue among Arab scholars. Therefore, some of these scholars were totally opposed to istishad with hadiths, some of them had given permission to regard as evidence with all kinds of hadiths. The other part were permissible to the hadiths by holding a middle way to consult with a number of conditions.

The Arabic kalam used as evidence in the studies on Arabic grammar is divided into two parts as verse and prose, and then some classifications have been made about the poems of which poets could be regarded as evidence. A classification was made in the form of generally accepted Cāhiliyyûn, Muhadramun, Mutekaddimûn and Muvelledûn. While the poems of the first three layers were consulted with poems of the first three layers, the fourth poem layer poets were generally not considered appropriate for some special reasons and exceptions.

While addressing the issues related to the Arabic language, Ibn 'Akîl regarded as evidence the Qur'an and the Qur'an, the hadiths, the verses and prose of the Arabs extensively. Ibn-Akîl first explained the subject he dealt with firstly by example, then brought verses from the Qur'an verses and Arabic poetry if anything was. Sometimes, he first explained the subject with examples and then regarded as evidence with hadiths. As far as we can identify, Ibn 'Akîl used one or more of the sources of istishad at the same time when he applied the method of istishad on the subject he was dealing with in the Arabic language.

In addition, Ibn 'Akîl, while explaining the issues related to the language as an evidence brought the verses of the Qur'an and commentated sometimes the whole and sometimes only the relevant part. What's more, while regarding as evidence with Arabic poetry, the author confined himself in some cases, poetry, the whole of the couplet, sometimes only content to give part of the content. In short, in his aforesaid work, the main sources of the Quran verses and Qur'an, the hadiths, Sharif, Arabic poetry and Ibn 'Akîl regarded as evidence with the words. However, among the sources of isthism, he applied mostly to Arabic poetry and then to the Qur'an.

GİRİŞ¹

Fetih hareketleri ile İslâm sınırlarının gelişmesi ve Arap olmayan yabancı unsurlarla temasa geçilmesi sonucunda Arap dilinde birtakım bozulmalar ortaya çıkmıştır. Meydana gelen bu yeni durum karşısında dilde ortaya çıkabilecek hatalardan korunmak için nahiv kaidelerinin belirlenmesinde ve kelimelerin lügavi anlamlarının tespitinde güvenilir ve sağlam örneklerle dayanma işlemi olan istişhâd yöntemi geliştirilmiştir.²

İstişhâd (الاستِشْهَاد) ş-h-d (شَهِدَ) kökünden türemiş istif'âl babından masdardır. İstişhâd sözlükte; “şâhid/tanık olmak, şâhid getirmek, şâhid göstermek, hazır bulunmak ve görmek” gibi anlamlara gelir.³

İstişhâd'ın terim anlamı ilim dallarına göre farklılık göstermektedir.⁴ Lugat, sarf, nahiv ve belâgat ilimlerinde; “bir kelimenin veya bir ifadenin lafız, anlam ve kullanım doğruluğunu kanıtlamak amacıyla doğruluğu kesin olan nazım ve nesirden örnek vermek” anlamındadır. Bunun için getirilen örneğe şâhid çoğuluna da şevâhid denmektedir.⁵ Said el-Efgânî, istişhâdı şu şekilde tarif etmektedir: “Arap dilinde bir kâidenin sıhhatini ya da bir kelime veya terkinin kullanımını; salıkası sağlam fesâhat sahibi bir Arap'tan, sahih bir senetle gelen naklî bir delille ispat etmektir.”⁶

¹ Bu çalışma, 27.12.2018 tarihinde Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalında sunduğumuz “İbn Akîl ve Şerhu İbn Akîl Adlı Eseri” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. / This article is extracted from my doctorate dissertation entitled “İbn Akîl and His Work Sharh Ibn Akîl”. (Ph. D. Dissertation, Atatürk University, Erzurum/Turkey, 2018).

² Emin Cengiz, “İbn Ebî Zemenîn'in (ö. 399/1008) Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîz Adlı Eserinde Şiirle İstişhâd Yöntemi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (Nisan 2017): 113.

³ Bkz. Ebû Bekir Muhammed b. Şemsiddin er-Razî, *Muhtaru's-Sihah*, nşr. Eymen Abdurrezzak eş-Şevvâ, (Dımaşk: Dâru'l-Feyhâ'/Dâru'l-MenhelNâşirûn, 2010), 245; İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed, *Lisânu'l-'Arab* nşr. Abdullâh Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullâh, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 4: 2348-2351; Feyrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb, *Kamûsu'l-Muhît*, (8. Baskı), nşr. Muhammed Naîm Arkasûsî, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), 292; Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-'Arûs*, (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.), 8: 252-253.

⁴ İsmail Demir, “İbn Mu'tî'nin Kitâbu'l-Fusûl fin-Nahv Adlı Eserinde İstişhâd”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 2015, 17-18.

⁵ İsmail Durmuş, “İstişhâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23: 396.

⁶ Saîd el-Efgânî, *Fî Usûli'n-Nahv*, (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1987), 6; Emin Cengiz, *Endülüs Tefsirinde Filolojik Yaklaşımlar İbn Ebî Zemenîn Örneği*, Ed.: İbrahim Baz - Yaşar Acat

İstişhât edilen metinler şiir ve şiir dışı sözlerden oluşmaktadır. Bu sözler ise Kur'an-ı Kerîm, hadis ve dillerine güvenilen fasîh Arapların nazım ve nesirleridir.⁷

İbn 'Akîl'in *Şerhu İbn 'Akîl* adlı eserinde istişhâd metoduna geçmeden önce müellifin kısaca hayatı ve söz konusu eseri hakkında bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1. İBN 'AKÎL VE HAYATI

Tam adı; Ebû Muhammed Behâüddîn Abdullâh b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Akîl el-Hemedânî'dir. Soyu Hz. Peygamber'in amcazadesi Akîl b. Ebû Talibe dayandığından dolayı İbn 'Akîl künyesiyle tanınmıştır.⁸ İbn 'Akîl 698/1299'da⁹ Halep yakınında bulunan Bâlis kasabasında dünyaya gelmiştir. Kahire'de doğduğu da rivayet edilmiştir.¹⁰ İbn 'Akîl'in doğumuyla ilgili hicri 694 veya 700 yıllarını veren kaynaklar da bulunmaktadır.¹¹ İbn 'Akîl, zekası, çalışkan olması, ciddiyet ve vakarı ile temayüz etmiştir.¹² Hac dönüşünde hic-

(Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2018), 213.

⁷ es-Suyûtî, Celaluddîn Ebû'l-Fadl Abdurrahman, *el-İktirâh fî Usûlin-Nahv*, nşr. 'Abdulhakîm 'Atiyye, 2. Baskı (b.y.: Dâru'l-Beyrûtî, 2006), 39; Demir, "İbn Mu'tî'nin Kitâbu'l-Fusûl fîn-Nahv Adlı Eserinde İstişhâd", 18.

⁸ Bkz. Selahuddîn Halil b. Aybeg es-Safedî, *el-Vâfibi'l-Vefeyât*, nşr. Ahmet el-Arnaût-Turkî Mustafa (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000), 17: 132; Takiyyüddîn İbn Râfi, Ebû'l-Me'âlî Muhammed, *el-Vefeyât*, nşr. Sâlih Mehdî Abbas-Beşşâr Avvâd Marûf (Beirut: Müessesetu'l-Risâle, 1982), 2: 326-327; Abdurrahim (Cemaluddin) el-İsnevî, *Tabakâtuş-Şafi'iyye*, nşr.: Kemâl Yûsuf el-Hût, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987), 2: 110; Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetün-nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*. nşr. G. Bergstraesser (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 1: 383; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yânî Mieti's-Sâmine*, (Haydarâbâd: Dâiretu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, ts.), 2: 266; Celalüddîn Abdurrahman es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara fî Târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1967), 1: 537; Celalüddîn Ebû'l-Fadl Abdurrahman es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'âh fî Tabâkâti'l-Luğaviyyîne ve'n-Nuhâh*, nşr. Muhammed Abdurrahîm (Beirut: Dâru'l-Fikr, 2005), 525; Muhammed b. Ali b. Ahmed Şemsüddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, nşr. Komisyon (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1983), 1: 239-240; İbnü'l-İmâd, Şihabüddîn Ebû'l-Felâh Abdü'l-Hayy b. Ahmed el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*, nşr. Abdü'l Kâdir el-Arnaût-Mahmud el-Arnaût (Beirut: Dâru'l-Bn Kesîr, 1996), 8: 367; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli' bi Mehâsini min ba'di'l-Karni's-Sabi'*, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1: 268; Mehmet Sami Benli, "İbn 'Akîl, Bahâeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: 300-301.

⁹ es-Safedî, *el-Vâfibi'l-Vefeyât*, 17: 132; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetün-nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, 1: 383; es-Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, 1: 537.

¹⁰ Benli, "İbn 'Akîl, Bahâeddin", 19: 300.

¹¹ el-Askalânî, İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yânî Mieti's-Sâmine*, 2: 266.

¹² Benli, "İbn 'Akîl, Bahâeddin", 19: 301.

ri 769 yılında¹³ Kâhire'de vefat eden İbn 'Akîl, İmâm Şâfiî'nin mezarı yakınına defnedilmiştir.¹⁴

İbn 'Akîl, ilim tahsili için Kahire'ye giderek, burada on iki yıl Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin (ö. 745/1344) derslerine devam etmiştir. Ebû Hayyân, İbn 'Akîl'in Arap dilindeki bilgisine dikkat çekerek onun hakkında "Gök Kubbe altında nahiv ilmini İbn 'Akîl'den daha iyi bilen birisi yoktur" sözünü kullanmıştır.¹⁵ İbn 'Akîl, daha sonra Alâeddin Konevî (ö. 729/1329)'den Arap dili, tefsir, kelâm, mantık, fıkıh, hilâf ve usul dersleri almış; Hatîp el-Kazvîni'den (ö. 739/1338) belâgat ve Takiyüddin İbnüs-Saiğ'den (ö. h. 725) kırâat dersleri okumuştur.¹⁶

İbn 'Akîl, Kahire'de idari görevlerinin yanı sıra, Kutbiyetül-kübra Medresesi, İmâm Şâfiî Zâviyesi, Haşşâbiyye Zâviyesi ve Nâsırî Camii'nde İslami ilimlerle alakalı dersler okutmuş, Hocası Ebû Hayyân'dan sonra Kahire İbn Tolun Camii müderrisliği görevine getirilmiştir.¹⁷ İbn 'Akîl kıraat, tefsir, usul ve fıkıh ile ilgilenmiş, ayrıca Kahire'de pek çok öğrenciye ders vermiştir.¹⁸

İbn 'Akîl'in genel olarak nahiv, tefsir, fıkıh ve biyografi gibi birden çok alanda eserleri bulunmaktadır.¹⁹ İbn 'Akîl'in istişhâd metodunu incelediğimiz *Şerhu İbn 'Akîl* adlı eseri, İbn Mâlik'in *el-Hulâsa* veya *el-Elfiyye* isimleriyle bilinen manzum eserinin şerhidir. Eserin adı, *Şerhu Elfiyyeti İbn*

¹³ İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetün-nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, 1: 384.

¹⁴ es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'âh*, 526.

¹⁵ Bkz. el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yânî Mîeti's-Sâmine*, 2: 266-267; İbnü'l-İmâd, el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*, 8: 368.

¹⁶ es-Safedî, *el-Vâfibi'l-Vefeyât*, 17: 132-133; ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, 1: 240.

¹⁷ es-Safedî, *el-Vâfibi'l-Vefeyât*, 17: 134; el-Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yânî Mîeti's-Sâmine*, 2: 268; es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'âh*, 525; İbnü'l-İmâd, el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*, 8: 368; Mehmet Mahşuk Acar, *Şerhu İbn 'Akîl'deki Şâhid Âyetlerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015), 15.

¹⁸ Kenan Demirayak-Selami Bakırcı, *Arap Dili Grameri Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001), 143.

¹⁹ Eserleriyle ilgili bakınız: es-Safedî, *el-Vâfibi'l-Vefeyât*, 17: 133-134; Takiyüddîn İbn Râfi, *el-Vefeyât*, 2: 328; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetün-nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, 1: 383; es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'âh*, 525; ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, 1: 241; İbnü'l-İmâd, el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*, 8: 368; eş-Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli*, 1: 268; İbn 'Akîl, Bahâ'üddin Abdullâh b. Abdirrahman b. Abdillâh el-Hemedânî, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, nşr. Mahmud Mustafa Halâvî, (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1996), (Mukaddime), 1: 14; Kâtip Çelebî, Mustafa b. Abdillâh Hâci Halife, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütübve'l-Fünûn*, (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 2: 1219; Benli, "İbn 'Akîl, Bahâeddin", 19: 301; Kenan Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, (İstanbul: Cantaş Yayınları, 2016), 350.

Mâlik'tir. Eser, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik* olarak da tanınır.²⁰ Ayrıca bu eser *Şerhu İbn 'Akîl* olarak da bilinir.²¹

2. ŞERHU İBN 'AKÎL'DE İSTİŞHÂD YÖNTEMİ

İstişhâd ve İbn 'Akîl'in hayatıyla ilgili verilen bu bilgilerden sonra İbn 'Akîl'in söz konusu eserinde kullandığı istişhâd metodu örnekler üzerinden incelenecektir.

2.1. Kur'ân-ı Kerîm ve Kırâatleri ile İstişhâd

İstişhâda esas kabul edilen kaynaklar içerisinde üzerinde herhangi bir tartışma ve şüphe bulunmayan tek kaynak Kur'ân-ı Kerîm'dir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli kırâatlerinin Arap dilinde delil olup olmayacağı konusunda birtakım görüşler bulunmaktadır. Bazı nahivcilere göre, dilde Kur'ân-ı Kerîm mutlak olarak delil kabul edilmektedir. Bunlara göre hem mütevatir kırâatler hem de şâz kırâatlerin hepsi kaideleri ispat etmek için kullanılabilen delillerdir.²²

Abdülkâdir el-Bağdâdî (ö. 1093/1682) Kur'ân-ı Kerîm'in sözlerin en fasihi ve en beliği olduğunu belirtmiş onun mütevâtir ve şaz kırâatleriyle istişhâd edilebileceğini kaydederek İbn Cinnî'nin bu konudaki görüşünü zikretmiştir.²³ Aynı şekilde Said el-Afğânî de Kur'ân'ın mütevâtir, âhâd ve şaz kırâatlerinin Arap dilinde hüccet ve delil olduğunu kaydetmiştir.²⁴

Sonuç olarak Kur'ân ile istişhâd meselesinde şâz kırâatler konusunda az da olsa bazı tartışmalar olsa da gerek eski gerekse yeni dil âlimleri, Kur'ân ile istişhâd etmeyi genel olarak kabul etmektedir.²⁵ Bu anlamda İbn 'Akîl söz konusu şerhinde Kur'ân âyetlerinin yanında Kur'ân'ın farklı kırâatleriyle de istişhâda bulunmuştur.

²⁰ Bkz. ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm*, 15. Baskı (Beirut: Dâru'l-İlmil-Melâyîn, 2002), 4: 96; Habeşi, Abdullah Muhammed, *Câmi'u's-Şurûhve'l-Havâşî/Mu'cemun Şâmilunli Esmâi'l-Kütübi'l-Meşrûhafî't-Türâsi'l-İslâmi ve Beyânü Şürûhiha*, (Ebu Dabî: el-Mecme's-Sekafî, 2004), 1: 231; Benli, "İbn 'Akîl, Bahâeddin", 19: 301; Abdülbaki Turan, "el-Elfiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul:TDV Yayınları, 1995), 11: 28; Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*, 350.

²¹ Habeşi, *Câmi'u's-Şurûhve'l-Havâşî/Mu'cemun Şâmilun li Esmâi'l-Kütübi'l-Meşrûhafî't-Türâsi'l-İslâmi ve Beyânü Şürûhiha*, 1: 231.

²² Bkz. Mehmet Cevat Ergin, *El-'Ukberî ve el-Lubâb fî 'ileli'l-binâive'l-i'râb'tı* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2002), 114.

²³ el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer, *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arap*, nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, 4. Baskı (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1997), 1: 9.

²⁴ Saîd el-Efgânî, *Fî Usûli'n-Nahv*, 45; Demir, "İbn Mu'tî'nin Kitâbu'l-Fusûl fîn-Nahv Adlı Eserinde İstişhâd", 19.

²⁵ Demir, "İbn Mu'tî'nin Kitâbu'l-Fusûl fîn-Nahv Adlı Eserinde İstişhâd", 19-20.

Burada öncelikle İbn 'Akîl'in Kur'ân âyetleriyle istişhâta bulunduğu konulardan birkaçına yer verilecektir.

Mübtedâ'nın Nekre olması: Arapçada asıl olan mübtedânın marife olmasıdır. Ancak bazı durumlarda mübtedâ nekre olarak da gelebilmektedir. İbn 'Akîl, mübtedânın nekre olarak gelebileceği yerleri maddeler halinde açıklayarak bu maddelerden bir tanesinin de dua anlamı bildiren mübtedânın nekre olarak gelmesidir. İbn 'Akîl, bu konu hakkında şu âyet-i kerimeyi şâhid olarak getirmiştir:²⁶

(سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ) "İlyas'a selâm olsun." (Sâffât 37/130). Bu âyeti kerimede bulunan سَلَامٌ kelimesi duâ anlamında olduğu için nekre olmasına rağmen mübtedâ olarak gelmiştir.

İnne (إِنَّ)'nin ismine lââm (لِ)'in bitişmesi: İbn 'Akîl, inne (إِنَّ)'nin isminin haberinden sonra geldiği durumda, ismin başına lââm-ı ibtidâ geleceğini ifade ederek bunu bir misalle açıklamış daha sonra buna şâhid olarak şu âyeti kerimeyi getirmiştir:²⁷ (وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ) "Şüphesiz sana tükenmez bir mükâfat vardır." (Kalem 68/3). Bu âyeti kerimede bulunan, لَأَجْرًا kelimesi inne (إِنَّ)'nin ismidir. Haberi olan لَكَ'den sonra geldiği için başına lââm-ı ibtidâ gelmiştir.

Te'kîd: Te'kîd, lafzî ve manevî olmak üzere iki kısma ayrılır:²⁸ İbn 'Akîl, lafzî te'kide şu âyeti şâhid olarak getirmiştir:²⁹ (كَأَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا) "Hayır, yeryüzü (kıyamet sarsıntısıyla) parça parça olup dağıldığı zaman," (Fecr 89/21). Burada geçen دَكًّا kelimesi tekrar ederek ikinci دَكًّا kelimesi için lafzî te'kid olmuştur.

Dolayısıyla yukarıda verilen bilgilerde görüldüğü gibi İbn 'Akîl, Arap dili ile ilgili konuları açıklarken Kur'ân-ı Kerîm âyetleri ile istişhâda yer vermiştir.

İbn 'Akîl, bazen Kur'ân-ı Kerîm'in farklı kırâatleri ile de istişhâta bulunmuştur. Örneğin mecrûr zamire atıf konusuyla ilgili İbn 'Akîl, nahivcilerin büyük bir kısmı, bir ismin harf-i cerle mecrur olan bir zamire atfedildiğinde, harf-i cerin tekrarını gerekli gördüklerini zikretmiştir. Ancak İbn 'Akîl, mecrur olan zamire harf-i cerin tekrar edilmeden atfedildiğine dair nesir ve nazım şeklinde semâ''ın bulunduğunu ifade ederek bu görüşe ka-

²⁶ İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 134-135.

²⁷ İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 190.

²⁸ İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 417.

²⁹ İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 422.

tılmamaktadır. Daha sonra İbn 'Akîl, tercih ettiği görüşü desteklemek için Hamza b. Habîb'in (ö. 156/773)³⁰ şu kırâatıyla istişhâta bulunmuştur:³¹

(..وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ..)“... Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. ...” (Nisâ 4/1). Bu âyet-i kerimede bulunan وَالْأَرْحَامَ kelimesi, Hamza b. Habîb'in kırâatına göre, bâ (ب) ile mecrûr olan (به)'deki hâ (ه) ya atfedilerek وَالْأَرْحَامَ şeklinde mecrûr okunur.³² Dolayısıyla İbn 'Akîl, وَالْأَرْحَامَ isminin, bâ (ب) harf-i ceri tekrar edilmeksizin به deki zamire atfedildiğini delillendirmektedir.

İbn 'Akîl'in, Kur'an-ı Kerîm'in farklı kırâatleriyle istişhâta bulunduğu diğer bir örneği de in (إِن)-i nâfiyenin amel etmesi konusudur. Bu konuda İbn 'Akîl, Basralıların çoğunluğu ve Kûfelilerden el-Ferrâ (ö. 207/822)'ya göre in (إِن)-i nâfiye'nin amel etmeyeceğini, el-Ferrâ dışında Kûfeliler ve Basralılardan el-Muberrred, İbnu's-Serrâc (ö. 316/929), Ebû 'Alî el-Fârisî (ö. 377/987), İbn Cinnî (ö. 392/1002) ve bu âlimlerin yanında İbn Mâlik'in de tercih ettiği görüşe göre in (إِن)-i nâfiye leyse (لَيْسَ) gibi amel edeceğini zikretmiştir.³³ Bu konuda İbn 'Akîl, Kûfeliler'in görüşünü tercih ederek, bu görüşü desteklemek için de Arap şiirinden iki şâhid getirmektedir.³⁴ Ardından İbn Cinnî'nin *el-Muhteseb* adlı eserinin ismini zikrederek bu eserde geçen Sa'id b. Cübeyr (ö. m. 713)'den rivayet edilen bir kırâate istinaden şu âyeti şahid olarak getirmektedir:³⁵

(إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) “Allah'ı bırakıp tapındıklarınızın hepsi sizin gibi (yaratılmış) kullardır. Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi hemen onları çağırın da size cevap versinler (duanıza icabet etsinler).” (A'râf 7/194). Nitekim Sa'id b. Cübeyr kırâatına göre bu âyeti kerimede bulunan عِبَادٌ kelimesi عِبَادًا şeklinde mansup okunur.³⁶

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi İbn 'Akîl, Arap dili kai-

³⁰ Yedi kıraat imamından birisidir. Geniş bilgi için bkz. ez-Zerkeşi, Bedruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1957), 1: 327-329; Abdülhamit Birışık, “Kıraat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 426-433.

³¹ İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 435.

³² İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 435.

³³ İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 169.

³⁴ Bkz. İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 169.

³⁵ Bkz. İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 169-170.

³⁶ İbn Cinnî şâz kırâatleri derlediği eserinde bu rivayeti de zikretmiştir. Geniş bilgi için bkz. İbn Cinnî, Ebu'l-Feth 'Osmân, *el-Muhteseb fî Tebyîni Vucûhi Şevâzi'l-Krâatve'l-İdâh anha*, nşr. Ali en-Necdî Nâsîf-Abdu'l-Halîm en-Neccâr-Abd'ul-Fettâh İsmail Şiblî, (Kahire: Vizâretu'l-Evkâf, 1994), 1: 270.

delerini delillendirirken Kur'ân âyetlerinin yanında Kur'ân'ın mütevatir ve şâz kırâatleriyle de istişhâd etmiştir.

2.2. Hadislerle İstişhâd

Hadisler İslam'ın kaynağı olması bakımından Kur'ân-ı Kerîm'den sonra ikinci sırada yer alır. Hadisler de Kur'ân-ı Kerîm gibi; Arapçanın kelime yapısı, cümle yapısı, gramer ve edebî sanatlarına te'sir etmiş Arap dilinin bozulmasını önlemiş zenginleşmesini sağlamıştır. Ancak Arap diliyle ilgili çalışma yapan ilk nahiv âlimleri, şâhid ve delillerini âyet ve cahiliye dönemi şairlerinin şiirlerinden gösterdikleri halde hadisleri çok az şâhid göstermişlerdir.³⁷

Hadislerle istişhâta bulunma konusu Arap dili âlimleri arasında tartışmalı bir konudur. Bu âlimlerden bazıları hadislerle istişhâta bulunmaya tamamen karşı çıkmış, bir kısmı her türlü hadisle istişhâta bulunmaya cevaz vermiş, diğer bir kısım da orta bir yol tutup hadislerle istişhâdı bir takım şartlarla caiz görmüşlerdir.³⁸ Tural, bu konuyla ilgili şunları kaydetmektedir: *"İlk devirlerde yazılmış olsun olmasın, kütüb-i sittede bulunsun bulunmasın, sağlam senetlerle bize intikal eden, dînî mevzularda delil kabûl edilen ve te'vil yoluyla dahî olsa dil kâidelerinden her hangi birine uygunluğu tesbit edilen bütün hadislerle istişhâd etmek caizdir."*³⁹

Her çeşit hadisle istişhâd yapmaya cevaz verenlerin başında İbn Mâlik ve İbn Hişâm gelmektedir. ⁴⁰ İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'sinin en önemli şarihlerinden biri olan İbn 'Akîl *el-Elfiyye*'yi şerh ederken hadislerle istişhâda yer vermiştir.

Örneğin İbn 'Akîl, şart ve cevap cümlelerinin fiil cümlesi olması durumunda, dört yönden ele alınabileceğini zikrederek şu şekilde sıralamıştır:⁴¹

Her iki fiilin mazi olması: Örnek: *إِنْ قَامَ زَيْدٌ قَامَ عَمْرٌو* "Zeyd kalkarsa Amr da kalkar." Burada قَام mazi fiili in (ان)-i şartiyeden sonra gelmiş ve şart cümlesi olduğu için, ikinci قَام mazi fiili ise şartın cevap cümlesi olduğu için meczum

³⁷ Nusrettin Bolelli, "Nahivde Hadisle İstişhâd Meselesi", *MÜİFD*, (5,6), 5 (1987): 165-166.

³⁸ Bkz. el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arap*, 1: 9-13; Saîd el-Efgânî, *Fî Usûli'n-Nahv*, 46-58; Hüseyin Tural, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi", *EAÜ-İFD*, (9), 1990, 70-71; Yusuf Sancak, "Hadisin Arap Dili Temel Kaynakları İçinde İstişhâd ve Edebî Yönü Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları", *EKEV Akademi Dergisi*, 9/24 (2005): 196-197.

³⁹ Tural, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi", 79.

⁴⁰ Tural, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi", 71.

⁴¹ İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 498.

olmuştur. Ancak fiil-i mazi mebnî olduğundan i'rabı mahallen olmaktadır. Yani mahallen meczumdur.

Her iki fiilin muzari olması: Örnek: *إِنْ يَقُمْ زَيْدٌ يَقُمْ عَمْرُو*: “Zeyd kalkarsa Amr da kalkar.” Burada da *يَقُمْ* muzari fiili in (إِنْ)-i şartiyeden sonra gelip şart cümlesi olduğundan, ikinci *يَقُمْ* muzari fiili de şartın cevap cümlesi olduğu için meczum olmuşlardır.

Şart fiili muzâri, cevap fiilinin de muzâri olması durumunda her ikisinin de meczum olması vaciptir. İbn ‘Akîl, cevap fiilinin ref edilmesini, zayıf bir görüş olarak nitelemiştir.⁴²

Birinci fiilin mâzi, ikinci fiilin muzâri olması: Örnek: *إِنْ قَامَ زَيْدٌ يَقُمْ عَمْرُو*: “Zeyd kalkarsa Amr da kalkar.”⁴³ Görüldüğü gibi burada *قَامَ* mazi fiil olduğundan mahallen meczum, *يَقُمْ* muzari fiil olduğu için de lafzen meczum olmuştur.

Şart fiili mazi cevap fiili muzâri olursa, cevap fiilinin hem cezmedilmesi hem de ref edilmesi caizdir. Örnek: *إِنْ جَاءَ زَيْدٌ يَقُمْ عَمْرُو وَيَقُومُ عَمْرُو*: “Zeyd gelirse Amr da kalkar.”⁴⁴

Birinci fiilin muzâri, ikinci fiilin mâzi olması: İbn ‘Akîl bunun az bir kullanım olduğunu kaydederek bu kısım için şu hadisi şerifle de istişhâta bulunmuştur:⁴⁵

“Kim *وقوله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ يَقُمْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ* inanarak ve sevabını yalnızca Allah’tan bekleyerek kadir gecesini ihya ederse (ibadetle geçirirse) onun geçmiş günahları affedilir.”⁴⁶

Görüldüğü gibi burada *يَقُمْ* muzari fiil olup lafzen meczum, *غُفِرَ* fiili mazi fiil olup mahallen meczumdur.⁴⁷ Dolayısıyla bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere İbn ‘Akîl, dil kaidelerini delillendirirken hadislerle de istişhâta bulunmuştur.

⁴² İbn ‘Akîl, *Şerhu’lbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 499.

⁴³ İbn ‘Akîl, *Şerhu’lbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 498.

⁴⁴ İbn ‘Akîl, *Şerhu’lbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 499.

⁴⁵ İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 498; Ayrıca bkz. Muhammed Ahmed Kâsım, *İrâbu’s-Şevâhidi’l-Kur’âniyye ve’l-Ehâdîsi’n-Nebeviyye eş-Şerîfe fi Şerhi İbn ‘Akîl*, (Beirut: Mektebetu’l ‘Asriyye, 2003), 175-176.

⁴⁶ Bkz. Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîhu’l-Muhtasar*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ, 3. Baskı (Beirut: Dâru’lbn Kesir, 1987), “İman”, 24; Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Müsnedu’s-Sahîhu’l-Muhtasar*, nşr. Muhammed Fuâd Abdulbakî, (Beirut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, ts.), “Salâtu’l-Müsafirîn”, 176.

⁴⁷ Bkz. Muhammed Ahmed Kâsım, *İrâbu’s-Şevâhidi’l-Kur’âniyyeve’l-Ehâdîsi’n-Nebeviyye eş-Şerîfe fi Şerhi İbn ‘Akîl*, 175-176.

2.3. Arap Kelamıyla İstişhâd

Abdulkâdir el-Bağdadî (ö. 1093/1682), Arap dili ile ilgili çalışmalarda delil olarak kullanılan Arap kelamını manzum ve mensûr olarak iki kısma ayırmış, ardından, hangi şâirlerin şiirleri ile istişhâd yapılabileceğinden bahsederek şâirlerle ilgili üç tasnif vermiştir.⁴⁸ Umumiyetle kabul gören birinci tasnif şu şekildedir:⁴⁹

Câhiliyyûn: Câhiliyye devrinde, İslâmiyetten önce yaşamış şâirler bu tabakaya aittir.

Muhadramun: Hayatlarının bir bölümünü câhiliyye devrinde bir kısmını da İslâmi devirde yaşamış olan şâirlerdir. Lebid (ö. 41/661), Hassan b. Sâbit (ö. 60/680) gibi şâirler bu tabakadandır.

Mutekaddimûn: İslâmi devrin ilk zamanlarında yaşamış şâirlerin oluşturduğu tabakadır. Bunlara İslâmiyyûn da denilmektedir. Cerîr (ö.110/728) ve el-Ferazdak (ö.114/732) gibi şâirler bu tabakaya aittir.

Muvelledûn: Üçüncü tabakadan sonra gelen şâirler olup bu tabakaya "Muhdesûn" da denilmektedir. Bu tabakanın ilk şâiri Beşşâr b. Burd (167/783)'tur.

el-Bağdadî'ye göre ilk iki tabaka şâirleriyle istişhâtta bulunma konusunda ittifak varken; üçüncü tabakada yer alan şâirlerin şiirleriyle istişhâtta bulunmak caizdir. Ancak Ebû 'Amr b. Alâ (ö. 154/771), Abdullah b. Ebî İshâk, el-Hasen el-Basrî (ö. 110/728), Abdullah b. Şubrume (ö. 144/761) gibi âlimler, el-Ferazdak, el-Kumeyt ve Zu'r-Rumme gibi şâirleri lahn yaptıkları gerekçesiyle eleştirmişler ve çağdaşları olmalarından dolayı onları muvelledûndan saymışlardır.⁵⁰Dördüncü tabakaya ait şâirlerin şiirleriyle bazı hususi sebepler ve istisnalar dışında umumiyetle istişhâd etmek uygun görülmemiştir.⁵¹

Nesir şeklindeki olan dil malzemesi, nahiv âlimleri tarafından delil olarak kabul edilmekle beraber nahvi konu alan kitaplarda şiirle yapılan

⁴⁸ Bu tasniflerle ilgili geniş bilgi için bkz. el-Bağdadî, *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arap*, 1: 5-9.

⁴⁹ Bkz. el-Bağdadî, *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arap*, 1: 5-6; Tural, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi", 67-68; Cengiz, "İbn Ebî Zemenîn'in (ö. 399/1008) Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz Adlı Eserinde Şiirle İstişhâd Yöntemi", 106.

⁵⁰ Bkz. el-Bağdadî, *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arap*, 1: 6; Tural, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi", 68-69; Cengiz, "İbn Ebî Zemenîn'in (ö. 399/1008) Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz Adlı Eserinde Şiirle İstişhâd Yöntemi", 106-107.

⁵¹ Bkz. el-Bağdadî, *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arap*, 1: 6; Tural, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi", 68-69; Ayrıca bakınız: Emin Cengiz, "İbn Ebî Zemenîn (324-399/935-1008) ve Tefsirdeki Metodu", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/7 (Mart/2017): 41.

istişhâd daha fazla bulunmaktadır. Delil olarak kullanılan nesir içerisinde ise daha çok meseller ile deyimler ve tabirler yer almaktadır.⁵²

İbn 'Akîl'in *Şerhu İbn 'Akîl*'de şâhid olarak getirdiği şiirleri inceleme konusu yapılan bir çalışmada şiirlerin kaili belli olan 247 beytinin ait olduğu 108 şairden, 34'nün Cahiliyyun dönemi, 13'ünün Muhadramûn dönemi, 6'nın İslamiyyûn dönemi, 37'sinin Emevi, 8'inin de Abbasi şâiri olduğu kaydedilmiştir. Bu şâirlerden 5 tanesinin ise kadın şâir olduğu, incelenen biyografik kaynaklarda bu şâirlerden 11 tanesinin hayatıyla ilgili bilgiye rastlanılmadığı belirtilmiştir. Daha sonra konuyu teşkil eden 359 beyitten 106'nın kailinin bilinmediği, 6'sının kaili ise ihtilâflı olduğu ifade edilmiştir.⁵³

Yukarıda verilen bilgilerden sonra İbn 'Akîl'in, *Şerhu İbn 'Akîl* adlı eserinde şiirle istişhâta bulunduğu yerlerden bazılarını şu şekilde açıklayabiliriz:

Mübtedânın nekre gelmesi hususunda: Arap dilinde asıl olan mübtedânın ma'rife olmasıdır. Ancak bazı durumlarda çeşitli gayelere istinaden mübtedâ nekre olarak gelebilir. Bu durumlardan bir tanesi de nekre olan kelimenin çeşitlilik (التَّنَوُّعُ) anlamı ifade ederse mübtedâ olabileceğidir.⁵⁴Ardından İbn 'Akîl bu verdiği bilgiyi İmruu'l Kays b. Hucr (ö. m. 545)⁵⁵un şu beytiyle istişhâta bulunmuştur:⁵⁶

فَأَقْبَلْتُ زَخْفًا عَلَى الرَّحْبَيْنِ فَتَوَّبَ لَيْسْتُ وَتَوَّبَ أُجْرُ

"Dizlerimin üstünde (ona) doğru sürünerek yöneldim. Bir elbiseyi giyerken diğerini çekiyordum."⁵⁷

Bu beyitte birinci olarak geçen تَوَّبَ kelimesi mübtedâ, لَيْسْتُ kelimesi ise haberdir. Beyitte ikinci olarak gelen تَوَّبَ kelimesi mübtedâ أُجْرُ kelimesi de haberdir. Yukarıda görüldüğü gibi burada şâir çeşitlendirme kastettiğinden dolayı تَوَّبَ kelimesi nekre olmasına rağmen her iki yerde de mübtedâ olmuştur.⁵⁸

Hasibe (حَسِبَ) fiilinin kullanımı hakkında: Ruchan (الرُّحْحَانُ) için olan

⁵² Ergin, *El-'Ukberî ve el-Lubâb fi 'ileli'l-binâive'l-i'râb'ı*, 123.

⁵³ Muhammet Hekimoğlu, *Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 1998), 199.

⁵⁴ Bkz. İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 134-135; Hekimoğlu, *Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi*, 26.

⁵⁵ Hayatı hakkında bkz. İbn Kuteybe, *eş-Şi'rove's-Şu'ara*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, (Kahire: Dâru'l Ma'ârif, ts.), 1: 105-136; ez-Zirikî, *el-A'lâm*, 2: 11-12.

⁵⁶ Bkz. İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 135.

⁵⁷ Bkz. Sibeveyh, Ebû Bişr 'Amr b. 'Osmân b. Kanber, *el-Kitab*, nşr. Abdusselâm Muhammed Hârûn, 4. Baskı (Kahire: Mektebetu'l- Hancî, 2004), 1: 86; İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 135; Hekimoğlu, *Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi*, 26.

⁵⁸ Bkz. İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1: 135; Hekimoğlu, *Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi*, 26.

ve çoğunlukla zann bazen de yakîn anlamında kullanılan fiillerden bir tanesi de حَسِبَ fiilidir.⁵⁹ İbn 'Akîl, حَسِبَ fiilinin bazen yakîn anlamında kullanıldığını delillendirmek için Lebîd b. Rabî'a (ö. 41/661)⁶⁰'nın şu beytiyle istişhâta bulunmuştur:⁶¹

حَسِبْتُ التَّقَى وَالْجُودَ خَيْرَ تِجَارَةٍ رَبَّاحًا إِذَا مَا الْمَرْءُ أَصْبَحَ نَافِلًا
"Ölüm kapıya dayanıp da beden ağırlaştığında takva ve cömertliğin en kârlı ticaret olduğunu anladım."⁶²
Burada حَسِبَ fiili yakîn anlamında kullanılmıştır.⁶³

Kâne fiilinin zâit oluşu: Kâne fiilinin nâkıs, tâm ve zâit olarak üç kullanım şekli bulunmaktadır.⁶⁴ İbn 'Akîl, kânenin sıfat ile mevsuf arasında zâit olarak kullanıldığına dair Farazdak (ö. 110/728)'in⁶⁵ şu beytiyle istişhâta bulunmuştur:⁶⁶

فَكَيْفَ إِذَا مَرَرْتُ بِدَارِ قَوْمٍ وَجِيرَانٍ لَنَا كَانُوا كِرَامًا
"Cömert komşularımız olan topluluğun yurduna uğradığımda halimi bir düşün (göz yaşlarımı nasıl tutayım)."⁶⁷
Burada görüldüğü gibi كانوا sıfat olan كرام "kiram" kelimesi ile mevsufu olan جيران "cirânin" kelimesi arasında yer almıştır. Dolayısıyla zaittir.

İbn 'Akîl, Arap kelamının nesir olan dil malzemesiyle de istişhâta bulunmuştur. Bu hususu şu şekilde örneklendirebiliriz: İbn 'Akîl, mübtedânın nekre olarak gelebileceği yerlerle alakalı açıklamalarda bulunurken شَرُّ أَهْرٍ نَابٍ "Köpeği kötü olan şey hırlattı." Meseliyle istişhâta bulunmuştur.⁶⁸ Bu ifade birisinde kötülük emarelerinin başlamasıyla ilgili söylenir.⁶⁹ Dolayısıyla İbn 'Akîl'in bu mesel ile istişhâta bulunması onun dille ilgili meseleleri delillendirirken nesir olan dil malzemesiyle de istişhâta bulunduğunu göstermektedir.

⁵⁹ Hekimoğlu, Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi,72.

⁶⁰ Hayatı hakkında bkz. İbn Kuteybe, eş-Şi'rve's-Şu'ara,1: 274-286; ez-Ziriklî, el-A'lâm, 5: 240.

⁶¹ Bkz. İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 209.

⁶² İbnü'n-Nâzım, Ebû Abdullah, Bedruddîn Muhammed, Şerhu İbnü'n-Nâzım 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, nşr. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 144; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. İsâ el-Eşmûnî, Şerhu'l-Eşmûnî 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 1: 353.

⁶³ Bkz. İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 209; Hekimoğlu, Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi,72.

⁶⁴ İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 158.

⁶⁵ Hayatı hakkında bkz. İbn Kuteybe, eş-Şi'rve's-Şu'ara,1: 471-482; ez-Ziriklî, el-A'lâm, 8: 93.

⁶⁶ İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 159.

⁶⁷ Bkz. el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, Kitâbu'l-Cumelfi'n-Nahv, nşr. Fahrüddîn Kabâve, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1985), 125; Sibeveyh, el-Kitab, 2: 153; el-Eşmûnî, Şerhu'l-Eşmûnî 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 242.

⁶⁸ İbn 'Akîl, Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik, 1: 136.

⁶⁹ Ergin, El-'Ukberî ve el-Lubâb fi 'ileli'l-binâive'l-i'râb'ı, 124.

SONUÇ

İbn 'Akîl, Arap dilinin önemli isimlerinden birisidir. İncelediğimiz *Şerhu İbn 'Akil* adlı eseri de İbn Mâlik'in, *el-Elfiyye*'si üzerine yazdığı şerh türü bir eserdir. Ayrıca İbn 'Akîl, söz konusu eseri şerh ettiğinde Arap diliyle ilgili konuları delillendirirken istişhâda önem vermiştir. İstişhâdın ana kaynakları ise; Kur'ân ve Kırâatleri, hadisler ve dillerine güvenilen fasîh Arapların nazım ve nesirlerinden oluşmaktadır.

İbn 'Akîl, Arap diliyle ilgili konuları temellendirirken, Kur'ân-ı Kerîm ve kırâatlerinden, hadis-i şeriflerden, Arapların nazım ve nesirlerinden yaygın bir şekilde istişhâta bulunmuştur. İbn 'Akîl, genelde ele aldığı konuyu önce misallerle açıklamış ardından varsa konuya uygun Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinden ve Arap şiirinden şâhidler getirmiştir. Bazen de konuyu önce misallerle açıklamış daha sonra hadislerle istişhâta bulunmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn 'Akîl, ele aldığı konuyla ilgili istişhâd yöntemine başvurduğunda istişhâd kaynaklarından birini ya da birden fazlasını aynı anda beraber kullanmıştır.

Ayrıca İbn 'Akîl, gramer konularını açıklarken şâhid olarak getirdiği Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin bazen tamamını bazen de sadece konuyla ilgili olan kısmını nakletmiştir. Bunun yanında İbn 'Akîl, Arap şiirinden şâhid getirirken de bazı durumlarda şiir beytinin tamamını, bazen de sadece açıkladığı konu kakındaki kısmını vermekle yetinmiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse İbn 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akil*'de istişhâdın ana kaynakları olan Kur'ân-ı Kerîm âyetleri ve Kırâatleri, hadis-i şerifler, Arap şiiri ve sözleriyle istişhâta bulunmuştur. Ancak istişhâd kaynakları arasından en çok Arap şiirine ardından Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine başvurmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, Mehmet Mahşuk. *Şerhu İbn 'Akil'deki Şâhid Âyetlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015.
- Altuntaş, Halil, Şahin Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., (12. Baskı), Özgün Matbaacılık, Ankara 2006.
- el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer. *Hizânetü'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-Arap*. Nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 4. Baskı. 13 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1997.
- Benli, Mehmet Sami. "İbn 'Akîl, Bahâeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19: 300-301. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Birişik, Abdülhamit. "Kıraat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 426-433. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Bolelli, Nusrettin, "Nahivde Hadisle İstişhâd Meselesi", *MÜİFD*, (5,6), 1987-1988, 165-175.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîhu'l-Muhtasar*. Nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ, 3. Baskı. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'İbn Kesir, 1987.
- Cengiz, Emin. "İbn Ebî Zemenîn (324-399/935-1008) ve Tefsirdeki Metodu". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4/7 (Mart 2017): 28-50.
- Cengiz, Emin. "İbn Ebî Zemenîn'in (ö. 399/1008) Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîz Adlı Eserinde Şiirle İstişhâd Yöntemi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/16 (Nisan 2017): 101-116.
- Cengiz, Emin. *Endülüs Tefsirinde Filolojik Yaklaşımlar İbn Ebî Zemenîn Örneği*. Ed.: İbrahim Baz - Yaşar Acat, Mardin: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2018.
- ed-Dâvûdî, Muhammed b. Ali b. Ahmed Şemsuddîn. *Tabakâtu'l-Mufessirîn*. Nşr. Komisyon. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1983.
- Demir, İsmail. "İbn Mu'tî'nin Kitâbu'l-Fusûl fîn-Nahv Adlı Eserinde İstişhâd", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 2015, 17-18.
- Demirayak, Kenan. *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*. İstanbul: Cantaş Yay., 2016.
- Durmuş, İsmail. "İstişhâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 396-397. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ergin, Mehmet Cevat. *El-'Ukberî ve el-Lubâb fi 'ileli'l-binâive'l-i'râb't*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2002.
- el-Eşmûnî, Ali b. Muhammed b. İsâ Ebu'l-Hasen. *Şerhu'l-Eşmûnî 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. 1. Baskı. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Feyrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb. *Kâmûsu'l-Muhît*. Nşr. Muhammed Naîm Arkasûsî, 8. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- Habeşî, Abdullah Muhammed. *Câmi'u's-Şurûhve'l-Havâşî/Mu'cemun Şâmilun li Esmâ'l-Kütubi'l-Meşrûhafi't-Türâsi'l-İslâmî ve Beyânü Şürûhiha*. 3 Cilt. Ebu Dabî: el-Mecme's-Sekafî, 2004.
- el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-Cumelfi'n-Nahv*. Nşr. Fahrüddîn Kabâve, Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1985.
- Hekimoğlu, Muhammet. *Şerhu İbn 'Akîl'deki Şahid Beyitlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 1998.
- İbn 'Akîl, Bahâ'uddin 'Abdullâh b. Abdurrahman b. Abdullah el-Hemedânî. *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. Nşr. Mahmud Mustafa Halâvî, 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1996.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth 'Osmân. *el-Muhteseb fi Tebyîni Vucûhi Şevâzi'l-Krâatve'l-İdâh 'anha*. Nşr. Ali en-Necdî Nâsîf-Abdu'l-Halîm en-Neccâr-Abd'ul-Fettâh İsmail Şiblî. 2 Cilt. Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1994.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *ed-Dureru'l-Kâmine fi A'yânî Mieti's-Sâmine*. 4 Cilt. Haydarâbâd: Dâiretu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed. *Lisânu'l-'Arab*. 6 Cilt. Nşr. Abdullâh Ali el-Kebîr-Muhammed Ahmed Hasbullâh-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.

- İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'ara*. Nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, 2 Cilt. Kahire: Dâru'l Ma'ârif, ts.
- İbnu'l-İmâd, Şihabuddîn Ebû'l-Felâh Abdu'l-Hayy b. Ahmed el-Hanbelî. *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*. Nşr. Abdu'l Kâdir el-Arnaût-Mahmud el-Arnaût. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1996.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed. *Çâyetün-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*. Nşr. G. Bergstraesser. 2 Cilt. Betrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 2006.
- İbnü'n-Nâzım, Ebû Abdullah Bedruddîn Muhammed. *Şerhu İbnü'n-Nâzım 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. Nşr. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000.
- el-İsnevî, Abdurrahim (Cemaluddin). *Tabakâtuş-Şafi'iyye*. Nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- Kâtip Çelebî, Mustafa b. Abdullah Hâci Halife. *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütübve'l-Fünûn*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut ts.
- Kenan Demirayak - Selami Bakırcı. *Arap Dili Grameri Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001.
- Muhammed Ahmed Kâsım. *İ'râbu's-Şevâhidi'l-Kur'âniyye ve'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye eş-Şerîfe fî Şerhi İbn 'Akîl*. Beyrut: Mektebetu'l 'Asriyye, 2003.
- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*. Nşr. Muhammed Fuâd Abdulbakî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- er-Razî, Ebû Bekir Muhammed b. Şemsiddin. *Muhtaru's-Sihah*. Nşr. Eymen Abdurrezzak eş-Şevvâ. Dımaşk: Dâru'l-Feyhâ' / Dâru'l-Menhel Nâşirûn, 2010.
- es-Safedî, Selahuddîn Halil b. Aybeg. *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*. Nşr. Ahmet el-Arnaût-Turkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000.
- Saîd el-Efgânî. *fî Usûli'n-Nahv*. Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1987.
- Sancak, Yusuf, "Hadîsin Arap Dili Temel Kaynakları İçinde İstişad ve Edebî Yönü Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları", *EKEV Akademi Dergisi*, 9/24 (2005): 191-208.
- Sıbeveyh, Ebû Bişr 'Amr b. 'Osmân b. Kanber. *el-Kitab*. Nşr. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 4. Baskı. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu'l- Hancî, 2004.
- es-Suyûtî, Celaluddîn Ebû'l-Fadl Abdurrahman. *el-İktirâh fî Usûlin-Nahv*. Nşr. 'Abdulhakîm 'Atiyye, 2. Baskı. Dâru'l-Beyrûtî, b.y. 2006.
- es-Suyûtî, Celalüddîn Abdurrahman. *Hüsnü'l-Muhâdara fî Târîhi Mısır ve'l-Kâhire*. Nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 2 Cilt. Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, b.y. 1967.
- es-Suyûtî, Celalüddîn Ebû'l-Fadl Abdurrahman. *Buğyetu'l-Vu'âh fî Tabâkâti'l-Luğaviyyîne ve'n-Nuhâh*. Nşr. Muhammed Abdurrahîm. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2005.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali. *el-Bedru't-Tâli' bi Mehâsini min ba'di'l-Karni's-Sabi'*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Takiyyüddîn İbn Râfi, Ebü'l-Me'âlî Muhammed. *el-Vefeyât*. Nşr. Sâlih Mehdî Abbas-Beşşâr Avvâd Marûf. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1982.

- Tural, Hüseyin, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi", *EAÜİFD*, (9), 1990, 67-79.
- Turan, Abdülbaki. "el-Elfiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 28-29. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed. *Tâcu'l-'Arûs*. 40 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim. 4 Cilt. b.y. Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1957.
- ez-Ziriklî, Hayruddîn. *el-A'lâm*. 15. Baskı. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlmi lil-Melâyîn, 2002.